

12. Фатхутдинов Р.А. Инновационный менеджмент. – 5-е изд. – СПб.: Питер, 2005. – 447 с.

13. Федотовский А.Ю. Разработка метода оценки экономической эффективности инновационного проектного управления в строительной отрасли // Евразийский международный научно-аналитический журнал «Проблемы современной экономики». – 2008. – №1(29). – С.15.

14. Хучек М. Инновации на предприятиях и их внедрение. – М.: Луч, 1992. – 332 с.

Отримано 15.11.2009

УДК 658.589

Г.С. ЧЕРНОІВАНОВА, канд. екон. наук

Українська інженерно-педагогічна академія, м. Харків

ОСОБЛИВОСТІ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМСТВА В СУЧАСНИХ УМОВАХ УКРАЇНИ

Аналізується стан інноваційної діяльності в Україні. Узагальнено основні причини, які стримують інноваційну діяльність. Узагальнено теоретичні підходи до обґрунтування поняття інноваційний розвиток.

Анализируется состояние инновационной деятельности в Украине. Обобщены основные причины, сдерживающие инновационную деятельность. Обобщены теоретические подходы к обоснованию понятия инновационное развитие.

Analyzed consisting of innovation activity in Ukraine. Generalized principal reasons which restrain innovation activity. Generalized theoretical concepts to the ground of innovation development.

Ключові слова: інноваційна діяльність, інноваційний розвиток, управління інноваціями, інноваційний тип розвитку.

В існуючих умовах одним із найбільш перспективних шляхів розвитку ринкових можливостей є інноваційний шлях, що опирається на нові технології, нову продукцію, нові форми організації процесів виробництва й збуту.

Перехід на інноваційний тип розвитку об'єктивно визначений рядом обставин. По-перше, зайняти місце у світовому ринку товарів і послуг можна лише формуючи власну нішу ринку якісно нового товару. По-друге, для забезпечення економічної стабільності в умовах невизначеного ринкового середовища необхідно підвищувати конкурентоспроможність інноваційного продукту. По-третє, інноваційний тип розвитку значною мірою відповідає світовій тенденції, що підсилюється, індивідуалізації потреб і, отже, споживчих властивостей товарів. По-четверте, конкуренція перебуває в особливому співвідношенні з монополізацією. Це співвідношення стає все більш динамічним, що вимагає інноваційної стратегії поведінки на ринку.

Це, у свою чергу, неможливо без урахування особливостей іннова-

ційного розвитку підприємства в сучасних умовах України.

Різним аспектам даної проблеми присвячено роботи багатьох вітчизняних і зарубіжних вчених, у тому числі: С.М.Ілляшенка, О.О.Лапко, Л.І.Федулової, Н.І.Чухрай [1-5] та ін.

Одним з головних завдань сучасного етапу розвитку економіки України є подолання кризи, розробка та застосування сучасних методів і форм управління інноваційною діяльністю, створення умов для її активізації і підвищення ефективності.

Актуальність і значення цієї проблеми для підприємств України визначили тему статті, її мету.

У зв'язку з цим метою даної статті є обґрунтування й розробка науково-практичних рекомендацій з удосконалювання управління інноваційним розвитком на підприємствах. У процесі дослідження було використано наукові методи логічного узагальнення і техніко-економічного аналізу .

Інноваційний тип розвитку характеризується взаємодією різних стадій єдиного науково-виробничого циклу: наука – виробництво – ринок – споживання в їхній певній послідовності й пропорційному співвідношенні, маючи за мету задоволення постійно змінюваного платоспроможного попиту.

Процес управління інноваційним розвитком необхідно розглядати з позицій підприємства, що здійснює господарську діяльність.

Управління розвитком інноваційної діяльності передбачає аналіз споживчого ринку, розробку інноваційної стратегії, удосконалення організації інноваційної діяльності.

Інноваційний розвиток економіки – це зростання її показників, що забезпечується за рахунок реалізації інноваційних проектів і впровадження нововведень.

О.О.Лапко зазначає, що „інноваційний тип розвитку характеризується перенесенням акценту з науково-технічних рішень на використання принципово нових прогресивних технологій, переходом до випуску високотехнологічної продукції, прогресивними управлінськими рішеннями в інноваційній діяльності, що стосується як мікро-, так і макроекономічних процесів розвитку – створення технопарків, технополісів, проведення політики ресурсозбереження, інтелектуалізації всієї виробничої діяльності.....” [3].

В роботі [1] А.І.Ніколаєв, використовуючи термін „інноваційний розвиток”, розуміє його як „...ланцюг реалізованих нововведень...”, але водночас стверджує, що інноваційний розвиток – це не тільки основний інноваційний процес, але й розвиток системи чинників і умов, необхідних для його здійснення .

На думку Н.І.Чухрай, інноваційний розвиток підприємства – це досягнення стратегічних цілей і завдань підприємства через формування й реалізацію його інноваційного потенціалу. Інноваційний розвиток охоплює не тільки вузівську сферу, а й всі напрямки діяльності підприємства (маркетинг, фінанси, персонал).

Інноваційний розвиток визначають як процес господарювання, що опирається на постійний пошук і використання нових способів і сфер реалізації потенціалу підприємства в непостійних умовах зовнішнього середовища в рамках обраної місії й прийнятої мотивації діяльності і який пов'язаний з модифікацією існуючих і формуванням нових ринків збуту [4].

Сьогодні підсилюються негативні фактори, що стримують інноваційний розвиток. До них належать: інфляція, неплатоспроможність підприємств, різкий спад виробництва, розрив господарських зв'язків, скорочення масштабів ринку. “Проїдання” коштів призвело до відсутності інновацій у національному господарстві, тиражуванню морально застарілого обладнання, нестачі стандартної техніки й обладнання.

Держава, по суті, проводить антиінноваційну політику, майже припинивши підтримку розробки та освоєння техніки нового покоління, відволікаючи ресурси приватного сектора, які могли б бути спрямовані на інвестиції й інновації, за допомогою надмірних податків та інших непродуманих заходів. Перебуваючи в лещатах кризи бюджетного дефіциту та зростаючого зовнішнього і внутрішнього боргу, держава проводить недальновидну політику, опираючись на задоволення поточних потреб, самоусуваючись від вирішення перспективних інноваційно-інвестиційних проблем, від яких залежить майбутнє України. Не відбулося заміни зруйнованого планово-централізованого, інноваційно-інвестиційного механізму на ефективний ринковий механізм. Законодавча база інновацій або безнадійно застаріла, або повністю відсутня. Державної інноваційної стратегії практично немає.

Таким чином, в Україні інноваційна діяльність перебуває в запущеному стані. За даними експертів Інституту економічного прогнозування НАН України, з близько 40 тис. науково-технічних розробок, що виконуються в Україні щорічно, у виробництво впроваджується тільки 16%. При цьому сумарне фінансування однієї розробки становить в середньому 15-30 тис. грн. Питома вага витрат на державне фінансування наукової та науково-технічної діяльності у ВВП в останні роки зменшується: 1996 р. – 1,36%, 1997 р. – 1,35%, 1998 р. – 1,24%, 1999р. – 1,21%, 2000 р. – 1,16%, 2001 р. – 1,11%, 2002 р. – 1,11%, 2003 р. – 1,24%, 2004 р. – 1,19%, 2005 р. – 1,09%, 2006 р. – 0,98%, 2007 р. – 0,93% (табл.4). З наведених даних видно, що в 2007 р. питома вага витрат на фінансуван-

ня науки у ВВП була найнижчою за останні дванадцять років. Спостерігається пряме ігнорування положень прийнятої Верховною Радою Концепції наукової й науково-технічної діяльності, в якій передбачено витрати державних асигнувань на наукову та науково-технічну діяльність в обсязі 2% ВВП [5]. При цьому світовий досвід свідчить, що державне фінансування науки в розмірі менше 1% ВВП призводить до її занепаду.

Для збільшення конкурентоспроможності країни ЄС поставили завдання забезпечення збільшення до 2010 р. частки витрат на науково-дослідні та дослідно-конструкторські роботи з 1,9 до 3% ВВП.

Слабка структурованість цілей і недостатність заходів прямої і непрямої підтримки інноваційної діяльності призвели до того, що кількість промислових підприємств, які займалися інноваціями в 2005-2006 рр., зменшилась. Однак у 2007 р. порівняно з 2006 р. збільшилася на 2% і склала 14,2% (табл.1).

Таблиця 1 – Інноваційна активність

Рік	Питома вага підприємств, що займалися інноваціями	Загальна сума витрат	У тому числі за напрямками						
			дослідження і розробки ¹	у тому числі		придбання нових технологій	підготовка виробництва для впровадження інновацій ²	придбання машин та обладнання, пов'язані з упровадженням інновацій ³	інші витрати
				внутрішні НДР	зовнішні НДР				
	%		млн. грн.						
2000	18,0	1760,1	266,2	X	X	72,8	163,9	1074,5	182,7
2001	16,5	1979,4	171,4	X	X	125,0	183,8	1249,4	249,8
2002	18,0	3018,3	270,1	X	X	149,7	325,2	1865,6	407,7
2003	15,1	3059,8	312,9	X	X	95,9	527,3	1873,7	250,0
2004	13,7	4534,6	445,3	X	X	143,5	808,5	2717,5	419,8
2005	11,9	5751,6	612,3	X	X	243,4	991,7	3149,6	754,6
2006	11,2	6160,0	992,9	X	X	159,5	954,7	3489,2	563,7
2007	14,2	10850,9	986,5	793,6	192,9	328,4	X	7471,1	2064,9

¹ з 2007 р. сума внутрішніх і зовнішніх НДР;

² з 2007 р. придбання інших зовнішніх знань;

³ з 2007 р. показник віднесено до інших витрат.

Питома вага підприємств, які впроваджували інновації у 2007 р. становить 11,5% (табл.2), тоді як у розвинених країнах економіки нормою вважається 60-80% (на початку 80-х років українська промисловість з цього показника відповідала цим вимогам).

Науково-технічний прогрес в Україні та технологічний розвиток все більше починають залежати від інтелектуального й розумового потенціалу і розвитку науки й техніки в інших країнах світу. Але вони не

зацікавлені в розвитку економіки України, оскільки хочуть мати більший ринок збуту для своїх товарів, а тому не дуже прагнуть до передачі своїх новітніх технологій. І незважаючи на те, що наша держава все більше закуповує за рубежом нового обладнання, технологій, матеріалів і “ноу-хау”, значна частина з них уже не визначається новизною.

Таблиця 2 – Інноваційна активність промислових підприємств

	І квартал 2007 р.	І півріччя 2007 р.	9 місяців 2007 р.	2007 р.
Питома вага підприємств, що впроваджували інновації, %	6,8	7,5	7,9	11,5
Питома вага реалізованої інноваційної продукції в обсязі промислової, %	5,9	6,3	6,1	6,7
Освоєно інноваційні види продукції, найменувань	556	997	1426	2526
з них нові види техніки	182	413	566	881
Впроваджено нові технологічні процеси	202	346	499	1419
у т.ч. маловідходні, ресурсозберігаючі	68	126	187	634

Таким чином, проаналізувавши стан інноваційної діяльності в Україні, можна зробити наступні висновки:

1. Витрати на науку з кожним роком збільшуються, однак у зв'язку з високим рівнем інфляції це збільшення є незначним (табл.3).

Таблиця 3 – Джерела фінансування технологічних інновацій

Рік	Загальна сума витрат	У тому числі за рахунок коштів			
		власних	державного бюджету	іноземних інвесторів	інші джерела
		млн. грн.			
2000	1757,1	1399,3	7,7	133,1	217,0
2001	1971,4	1654,0	55,8	58,5	203,1
2002	3013,8	2141,8	45,5	264,1	562,4
2003	3059,8	2148,4	93,0	130,0	688,4
2004	4534,6	3501,5	63,4	112,4	857,3
2005	5751,6	5045,4	28,1	157,9	520,2
2006	6160,0	5211,4	114,4	176,2	658,0
2007	10850,9	7999,6	144,8	321,8	2384,7

2. Кількість виконаних розробок інноваційного типу (особливо радикальних інноваційних розробок, в яких використано винаходи) має тенденцію до скорочення. Таке зниження обумовлене хронічним бюджетним дефіцитом в Україні.

3. Кількість організацій, що виконують НТР, виросла на 4,5% у порівнянні з 1991-2007 рр. Більше половини становлять науково-дослідницькі установи. Кількість виконаних розробок збільшилася за 1997-2007 рр. з 1111,7 до 6700,7 млн. грн. (табл.4).

Таблиця 4 – Обсяг виконаних наукових та науково-технічних робіт

Рік	Всього, у фактичних цінах	У тому числі				Питома вага обсягу виконаних науково-технічних робіт у ВВП
		фундаментальні дослідження	прикладні дослідження	розробки	науково-технічні послуги	
млн. грн.						%
1996	1111,7	140,6	321,6	606,9	42,6	1,36
1997	1263,4	188,5	309,2	693,7	72,0	1,35
1998	1269,0	205,5	297,5	682,8	83,2	1,24
1999	1578,2	220,5	330,4	918,6	108,7	1,21
2000	1978,4	266,6	436,7	1106,3	168,8	1,16
2001	2275,0	353,3	304,9	1317,2	299,6	1,11
2002	2496,8	424,9	343,6	1386,6	341,7	1,11
2003	3319,8	491,2	429,8	1900,2	498,6	1,24
2004	4112,4	629,7	573,7	2214,0	695,0	1,19
2005	4818,6	902,1	708,9	2406,9	800,7	1,09
2006	5354,6	1141,0	841,5	2741,6	630,5	0,98
2007	6700,7	1504,0	1132,6	3303,1	761,0	0,93

4. Зниження фінансування науки безпосередньо відображається на матеріальному становищі науковців, що викликає відтік висококваліфікованих фахівців за межі України. З 1991 р. загальна чисельність науковців зменшилася з 313079 до 96820. Наукові дослідження та розробки в Україні виконують 1404 організації, серед яких спостерігається тенденція до зменшення кількості наукових і конструкторських установ (табл.5).

Статистичні дані, однак, свідчать, що незважаючи на існуючі складності, Україна зберегла потужний науковий потенціал.

Кількість докторів наук в Україні у порівнянні з 1991 р. збільшилася в 1,6 разів (з 8133 до 12845 чол.), чисельність кандидатів наук порівняно з 1995 р. зросла в 1,3 рази (з 57610 до 74191 чол.).

5. Машинобудівні підприємства України перебувають у кризовій ситуації, спостерігається подальше падіння виробництва (значно скоротилася кількість вперше випущених і освоєних в Україні нових видів продукції машинобудування).

Таким чином, до основних причин, які стримують інноваційну діяльність, більшість обстежених підприємств відносили: відсутність власних коштів, складності з сировиною, неможливість одержання банківсь-

ких кредитів через високі процентні ставки, податковий тиск і недосконалість законодавчої бази, відсутність підтримки вітчизняного виробника з боку держави, відсутність потрібних коштів у замовників продукції.

Таблиця 5 – Наукові кадри та кількість організацій, які виконують наукові дослідження

Рік	Кількість організацій, які виконують наукові дослідження й розробки	Чисельність науковців, осіб	Чисельність докторів наук в економіці України, осіб	Чисельність кандидатів наук в економіці України, осіб
1990	...	313079	...	...
1991	1344	295010	8133	...
1992	1350	248455	8797	...
1993	1406	222127	9224	...
1994	1463	207436	9441	...
1995	1453	179799	9759	57610
1996	1435	160103	9974	58132
1997	1450	142532	10322	59332
1998	1518	134413	10446	59703
1999	1506	126045	10233	59547
2000	1490	120773	10339	58741
2001	1479	113341	10603	60647
2002	1477	107447	11008	62673
2003	1487	104841	11259	64372
2004	1505	106603	11573	65839
2005	1510	105512	12014	68291
2006	1452	100245	12488	71893
2007	1404	96820	12845	74191

Аналіз стану інноваційної діяльності свідчить, що в економічній політиці й практиці України інноваційній діяльності сьогодні не надається належної уваги. Однак, незважаючи на існуючі складності, що стримують інноваційну активність, намітилися деякі тенденції поліпшення показників інноваційної діяльності.

1.Ильяшенко С.Н. Инновационное развитие субъектов хозяйственной деятельности // Механізм регулювання економіки, економіка природокористування, економіка підприємства та організації виробництва. Вип.1. – Суми: СумДУ, 2000. – С.110-116.

2.Ілляшенко С.М. Управління інноваційним розвитком. – Суми: ВВП “ Мрія - Г” ЛТД, 2003. – 280 с.

3.Лапко О.О. Інноваційна діяльність в системі державного регулювання. – К.: ІЕП, 1999. – 253 с.

4.Чухрай Н.Формування інноваційного потенціалу підприємства: маркетингове та логістичне забезпечення. – Львів: Нац. ун-т „Львівська політехніка”, 2002. – 316 с.

5.Федулова Л.І. Інноваційна економіка. – К.: Либідь, 2006. – 480 с.

Отримано 21.01.2010